

MgA. Martin Kulháněk
U Borku 652
280 0 Kolín
Licence č: 568/2008

MgA. Michal Vedral
Bělohorská 235/91
169 00 Praha 6
Licence č.: 15842/2013

Restaurátorský průzkum Krodeškovy výklenkové kaple v Sadské a restaurátorský záměr

Září / Říjen 2023

© Dokumentace jako dílo vědecké a literární je chráněna ve smyslu zákona č.89/1990 sb. V úplném znění pozdějších dodatků (Autorský zákon) s tím, že právo k užití ve smyslu zákona č. 121/2000 sb. v úplném znění (o památkové péči) má objednavatel a příslušný orgán památkové péče. Restaurátorská dokumentace nenahrazuje závazná vyjádření příslušných památkových orgánů a organizací.

1. Lokalizace památky:

Adresa objektu: Krodeškova kaple „Na Husínku“ před domem čp. 394, Sadská, okres Nymburk, Středočeský kraj

Údaje o památce:

Autor: neznámý

Sloh / datace: baroko / 1651, předchozí známá oprava 1886

Rejstříkové číslo nemovité kulturní památky ÚSKP: 30043/2-1954

Údaje o akci:

Předmět díla: Restaurátorský sondážní průzkum, chemicko – technologický průzkum, restaurátorský záměr

Objednatel: Město Sadská

Zhotovitel: MgA. Martin Kulhánek

Průzkum realizovali: MgA. Martin Kulhánek, MgA. Michal Vedral

Odborná spolupráce: Ing. Zuzana Valentová

Dokumentaci zhotovili: MgA. Martin Kulhánek, MgA. Michal Vedral

Autor fotografií: MgA. Martin Kulhánek, MgA. Michal Vedral

Počet stran textu: 10

Počet fotografií: 30

Počet stran dokumentace celkem: 30

Přílohy a jejich počet: Příloha 1 – Materiálový průzkum, Příloha 2 Fotodokumentace stavu

Počet vyhotovení dokumentací: 2x paré + pdf

Termín započetí a ukončení průzkumu: červenec – říjen 2023

2. Koncepce a způsob provádění průzkumu

Restaurátorský průzkum byl provedený jako invazivní – sondážní a směřoval k získání informací o eventuální dochované malířské výzdobě, starších barevných podobách a stavu dochování barevných a omítkových vrstev fasád. Sondáž probíhala ze žebříku a ze země. Byly zhotoveny obdélné případně páskové sondy. K postupnému snímání barevných a omítkových vrstev bylo používáno skalpelů, kladívek, skelných vláken a čistících houbiček. Sondováno bylo postupným snímáním vrstev, k odstranění žlutě okrového nátěru byla kromě mechanické cesty odzkoušena řada rozpouštědel: ethanol, aceton, toluen, lakový benzín, nitroředidlo C6000, ředidlo S6005 a ředidlo S6006.

Stratigrafie nátěrů a omítek mohla být vzhledem k fragmentárnímu a značně nesouvislému dochování dokumentována pouze orientačně, především u sond v nice. V části pilastru byla přelepem zajištěn uvolněný fragment omítky s původní barevnou vrstvou (viz. obr. 27). Písemnou část dokumentace doprovází fotografie reprezentativních sond, u stratigrafických sond se značením a popisem vrstev. Všechny sondy tohoto průzkumu jsou lokalizovány do fotografie v grafické příloze. Dále byla zkoumána přítomnost vodorozpuštěných solí v povrchové vrstvě omítky a ve zdivu. Místa odběru a výsledky analýzy jsou obsaženy v Příloze 1.

3. Dějiny a stručný popis objektu

Kaple byla postavena roku 1651, opravena byla roku 1886.¹ Kaple je situována na travnatém prostranství v ulici Na Husínku v Sadské, v blízkosti domů č. p. 393 a 394. Čelní strana je obrácena k severu. Stavba je provedena na obdélníkovém půdorysu o rozměrech 210 x 110 cm. Celková výška je 404, 5 cm. Plocha štítu od horní hrany horizontálního pásu je 100 x 200 cm, plocha středové části s nikou je 200 x 177, šíře niky je 113 cm, hloubka niky cca 50 cm. Rozměry výklenku se sochou ve štítu jsou 79 x 59 cm, hloubka výklenku je cca 30 cm. Plocha bočních stěn je 340,5x110 cm, plocha zadní stěny je 340,5 x 210 cm.

Typově se jedná o výklenkovou kapli. Průčelí je členěno dvěma pilastry, umístěnými po stranách niky, která je sklenuta konchou s trojvrstvou mušlí. Pilastry stavby jsou tvořeny jednoduchými rozšiřujícími se hlavicemi a patkami spočívajícími na mírně předsazených stylobatech soklu, rámuje zrcadlo, umístěné vprostřed pod výklenkem. Předstupující plastické prvky mají jednoduché geometrické členění bez profilace. Nad nikou je umístěn štít rámovaný mírně prolamovanou římsou nasedající na hlavice pilastrů. Ve štítu je vložen obdélníkový výklenek se soškou Panny Marie Lurdské, uzavřený novodobou skleněnou výplní s dřevěným rámem. Nad záklenkem niky je probíhající mírně předsazený pás, vymezující spodní linii štítu. Postranní fasády kaple ve zjednodušené formě kopírují členění průčelí. Střecha kaple je valbená, provedená v omítkce.

¹ Viz Evidenční list kulturní památky, poř. číslo 1954

Půlkruhová nika je završena motivem lastury, provedeným ve štuku, zadní stěna niky je osazena litinovým krucifixem, pocházejícím nejspíše z etapy některé z mladších oprav. Typově krucifix odpovídá 2. pol. 19. stol. Nika je uzavřena mříží.

Konstrukce stavby je provedena z cihlového zdiva, s výjimkou čelní fasády, jsou omítky z většiny novodobého původu s obsahem vápna a šedého portlandského cementu. Fasáda průčelí je složena převážně z vápenných omítek překrytých silným souvrstvím nátěrů. Současný nátěr fasády je novodobého charakteru, pravděpodobně vápno s obsahem akrylátové disperze, případně akrylátový fasádní nátěr.

4. Poznatky průzkumu – popis nálezových situací

4. 1. Barevné povrchové úpravy omítek

Boční omítkové členění výklenkové kaple pochází z některé z nejmladších fází oprav, starší barevné vrstvy zde nejsou dochovány. Proto byly sondy cíleny především na průčelní část, kde bylo provedeno 14 sond. Nejlépe dochovaná posloupnost nátěrů byla doložena v zaklenutí niky. Výklenek zakončený v konše trojdílnou štukovou mušlí byl v nejstarším – původním provedení pojednán poměrně sytou červenou, hrany mušle byly černě odlišeny (S6, S9). Ve spodní části niky byla prozatím blíže neurčená malovaná výzdoba (kruhový tvar v S10). V nice následují po původní syté červené na světlém vápenném líčku tyto nátěry: světlý modrý, tmavě modrý, sytě žlutě okrový velmi světle modrý a bílý současný.

Menší nika ve štítové části byla v původní barevné vrstvě pojednána modře a až později červeně (S2). Okolí této niky bylo v původní barevné vrstvě pestře malířsky zdobeno (S1, S3, S4). Přestože čitelnost motivů je snížena následným světle modrým nátěrem, lze jasně rozeznat zelené listy, červenomodrý květ se žlutým středem a další prvky výzdoby (S1, S3). Stejný systém výzdoby lze rozeznat také na ploché římsě a hlavici (S3, S4). V těchto sondách je čitelnost snížena překrytím okrovým nátěrem, který snad můžeme ztotožnit s opravou v roce 1886.² Tento mechanicky špatně odstranitelný nátěr byl v partii římsy podroben chemickým zkouškám rozpustnosti, ovšem bez valného výsledku. Na hlavici pilastru tento nátěr „inverzně“ umožňuje rozpoznat rozložení listů a květu i v místě poškození původních vrstev. Motiv květu v červené modré a žluté tonalitě obklopený tmavě zelenými lístky lze rozeznat také ve cviklech nad centrální nikou (S5). Další rozviliny doložené již velmi fragmentárně lze rozeznat na pilastru (S11) a podobně pestře byla pojednána také soklová partie (S12, S13, S14), kde jsou však již vzhledem k většímu zatížení vlhkostí přítomny z původní barevné vrstvy pouze méně zřetelné fragmenty.

4. 2. Mobiliář kaple

Okénko v rámu chránící v této nice sošku Panny Marie (moderní sádrová replika) bylo instalováno při některé z nejmladších oprav, stejně jako mříž hlavní niky. Dodatečně byl v nice umístěn také litinový kříž s korpusem Krista. Povrch kříže je opatřen novodobým černým nátěrem, korpus a záře jsou provedeny stříbrnou barvou. Na vrcholu průčelního štítu je osazen kříž maltézského typu, ve spodní části

² Památkovykatolog.cz

dekorovaný kovanou lilií. Tato část je v současné době dochována pouze torzálně, chybí, květy a některé listy. Železo je silně korodováno, původní povrchovou úpravu není zatím možné určit.

Při patě čelní fasády kaple je v současné době umístěn betonový schod v šíři průčelí. Dle evidenčního listu památky z roku 1985, byl před ním umístěn ještě schod kamenný. V blízkosti kapličky se v současné době nachází pískovcový blok s okosením, v šíři cca 80 cm. Mohlo by se jednat o část původního stupně (klekátka) před kapličkou, který byl v rámci předchozích oprav nahrazen betonem.

4. 3. Stav omítek a štukových prvků

Stav plastické výzdoby a omítnutých ploch je poznamenán dlouhodobým působením vlhkosti, jak vzlínající od terénu, tak do stavby transportované zatékáním srážkové vody. K nejrozsáhlejší destrukci omítek a štku dochází v soklové části stavby, kde do výšky cca 50 cm je možné pozorovat úplné odpadnutí částí omítek. Štuková dekorace v interiéru niky je dochována bez vážnějších poškození. Lokální poruchy jsou patrné ve hmotě hlavic pilastrů, kde se objevují hluboké trhliny, způsobené vymrzáním vody uzavřené ve hmotě štku málo propustným nátěrem, kterým byla kaple opatřena patrně při poslední opravě. K závažnějším poškozením pak patří trhliny ve hmotě maltového krytu střechy. Plochy vystavené působení stékající srážkové vody jsou pokryty biologickými povlaky. Jedná se o řasy a lišejníky.

4. 4. Zasolení omítek a zdiva

V rámci průzkumu byla provedeno orientační stanovení obsahu vodorozpustných solí v omítkách a zdivu. Odběr byl prováděn v zadní straně kaple jak z omítky, tak z cihlového zdiva. Postup a výsledky jsou podrobně popsány v příložen průzkumové zprávě (viz Přílohu 1 Materiálový průzkum). Byl zjištěn zvýšený až vysoký obsah dusičnanů a chloridů a to jak v omítkové vrstvě, tak ve hmotě zdiva, ve výšce 1 m nad terénem. Před provedením samotného restaurování/rekonstrukce kaple doporučujeme provést rozšiřující průzkum zasolení s cílem zjištění rozsahu ploch, které jsou zasaženy solemi.

5. Závěry a doporučení

Při sondážním průzkumu byla identifikována rozsáhlá malířská dekorace celé průčelní strany kaple. Dekorace je v poloze původní – nejstarší vrstvy a lze ji pravděpodobně datovat do doby vzniku kaple. Malbu tvoří rozviliny – listy a květy spolu s dalšími blíže neurčenými motivy v barevnosti zelené, červené, modré a žluté na bílém vápenném podkladě. Centrální nika byla v této vrstvě červená s černě lemovanou mušlí, nika ve štítě pravděpodobně modrá. Čitelnost malby místy snižuje přítomnost okrové a světle modré vrstvy, kterými byly malby přetřeny.

Při obnově kaple je třeba této malířské výzdobě věnovat zvýšenou pozornost, ať již bude prezentována či nikoliv. Odkrytí původní vrstvy je příležitostí dekoraci dokumentovat a konzervovat. Po odkryvu by také bylo možné zhodnotit míru čitelnosti výzdoby k její případné prezentaci / rekonstrukci. Doporučujeme malbu

odkrýt a konzervovat a teprve následně rozhodnout o dalším postupu. V úvahu připadá prezentace původní vrstvy s retuší / rekonstrukcí poškozených míst. Nebo překrytí malby a její kompletní rekonstrukce, případně rezignace na původní výzdobu (na konzervovanou vrstvu výzdoby pracovat s vápenným malířským nátěrem / členěním vycházejícím z mladších barevných vrstev).

Omítky by měly být zbaveny mladších vysprávek nevhodného složení a struktury, praskliny otevřeny, ve vhodné posloupnosti provedena strukturální konsolidace a injektáž. Při následném tmelení je kromě klasických tmelů z bílého vzdušného vápna a písku vhodné zvážit použití odolnějších pojiv (hydraulické vápno), alespoň v partiích více vystavených namáhání vlhkostí.

Doporučujeme o výsledné barevné podobě kaple rozhodnout až po odkrytí původní barevné vrstvy a její konzervaci. Dále doporučujeme odběr a chemicko-technologickou analýzu vzorků malby s důrazem na identifikaci pojiva světle modré/okrové vrstvy. V případě nerozpustnosti těchto vrstev je možné provést zkoušky jejich ztenčení mechanickými postupy (mikropískování?).

6. Navržený postup restaurování a rekonstrukce – restaurátorský záměr

6. 1. Výchozí situace

Na základě požadavku vlastníka památky, kterým je Město Sadská, byl proveden restaurátorský průzkum objektu s cílem zjištění současného stavu památky. Kromě samotné revitalizace je záměrem vlastníka památky i úprava bezprostředního okolí kapličky, které by mělo sloužit jako klidová zóna města.

Současný stav stavby je výsledkem mnoha oprav, probíhajících kontinuálně až do nedávné doby. Boční fasády a zadní fasáda jsou zcela provedeny z novodobých omítek. Naopak v čelní fasádě jsou fragmentárně dochovány prvky ornamentální výzdoby, které lze řadit k nejstarší historické vrstvě. Architektonické členění je provedeno pouze v plochách bez profilace, což naznačuje možnost původně pouze malířského provedení výzdoby. Současná podoba kaple pochází z doby po roce 2005. Do roku 2005 byla barevnost provedena ve třech barvách, dnes je fasáda sjednocena monochromní bílou úpravou. Nízká paropropustnost naposledy aplikovaného nátěru vedla k rychlejší degradaci štukového členění vnějších fasád a omítek.

6. 2. Koncepce restaurátorského zásahu

Cílem zásahu bude zajištění a rekonstrukce dochované malířské výzdoby průčelí, která je může být dokladem o původním barevném řešení fasády kapličky, v ostatních částech stavby pak především rekonstrukce omítek a sanace míst poškozených působením vlhkosti a povětrnostních vlivů. Výsledkem zásahu by měla být prezentace nejstarší dochované barevné vrstvy průčelí spojená s její konzervací a citlivým doplněním respektujícím stav dochování. O způsobu doplnění a vzhledu retuší bude rozhodnuto po odkrytí celé výmalby průčelí. Stejně tak bude na základě předložených vzorků vybrán vhodný vzhled zbývajících ploch fasády.

6. 3. Navržený postup prací

Na základě výše uvedených skutečností navrhujeme následující postup:

- **Celoplošné odkrytí nejstarší dochované výtvarně hodnotné vrstvy dle stávajících sond.** Odkryv restaurátorskými kladívky a skalpely dočištění povrchu suchou a mokrou cestou, ev. chemicky nebo abrazivně. Následně vyhodnotit možnost restaurování/rekonstrukce malířské výzdoby. Provedení doplňujícího chemicko – technologického průzkumu barevných vrstev.
- Po provedení doplňujícího průzkumu zasolení omítek a zdiva provést odstranění novodobých omítek ze zadní fasády a bočních fasád zatížených solemi. Ve zbývajících částech provést odstranění degradovaných mladších nátěrů. Odstranění provést mechanickou cestou, případně s využitím rozpouštědel.
- **Likvidace biologického osídlení** pomocí biocidního prostředku /BFA čistič, Sanatop, Preventol .../
- **Omytí střešní omítkové plochy** regulovatelnou vodní párou
- **Injektáž trhlin** ve hmotě štukové dekorace a omítek směsí na bázi hydraulického vápna, tmelení drobných defektů vápennou maltou, v exponovaných částech tmelení maltou s obsahem hydraulického vápna
- **Restaurování / rekonstrukce dochované malířské dekorace:**

Odstranění druhotných vysprávek

- odstranění tmelů a výplní, které materiálem i strukturou neodpovídají originální vrstvě

Tmelení

- vytmelení všech defektů průčelí kaple
- povrch tmelu bude přizpůsobený povrchu okolní (originální) omítky

Strukturální konsolidace

- dle provedených zkoušek bude lokálně provedena křemičitým sólem Sebosil S, případně organokřemičitanem Funcosil 300HV

Injektáž

- bude provedena v místě dutých a pohyblivých míst Ledanem TA1
Finanční rozvrh: celkem 28 000,- Kč

Retuš/rekonstrukce

-po odkrytí malby bude rozhodnuto o míře a způsobu retuše / rekonstrukce

Závěrečná fixáž malby

Bude provedena tak, aby došlo k závěrečné konzervaci díla s tím, že nebude změněn jeho technologický charakter.

- **Doplnění omítek.** Doporučujeme provést maltou na bázi hydraulického vápna (NHL2), u kterého je zajištěna vyšší odolnost vůči působení solí, obsažených ve zdivu. Tímto materiálem bude provedeno i doplnění zcela odstraněných omítek zatížených solemi ve spodních částech fasády (NHL3).
- **Rekonstrukce profilace architektonického členění.** Bude provedena maltou s obsahem vzdušného vápna, v exponovaných částech maltou pojenou hydraulickým vápnem. Plnivem bude písek granulometrie odpovídající originálu.
- **Rekonstrukce střešního pláště.** Vyspravení defektů a trhlin maltou s obsahem hydraulického vápna, z hlediska dlouhodobé ochrany doporučujeme překrytí střešní plochy včetně svrchní plochy a náběhu štítu olověným plechem.
- **Barevná povrchová úprava omítek.** S výjimkou fasády průčelí bude povrch omítek upraven nátěrem vápennou barvou ve schváleném odstínu a intenzitě.
- **Rekonstrukce vrcholového kříže** na štítu průčelí. Doplnění chybějících květů se stonky, nátěr antikorozi barvou, případně povrchová úprava dle event. nalezených fragmentů. Vzhled květů se stonky bude ověřen kresebným návrhem. Realizace po konzultaci s památkovým dohledem.
- **Vnitřní vybavení kapličky.** Krucifix- odstranění silné vrstvy druhotného nátěru na povrchu plastiky Krista a ornamentů. Nátěr novou podkladní barvou, povrchová úprava plátkovým zlatem, případně stříbrem. Mříž spodní niky – očištění dožilých nátěrů. Nový nátěr černou barvou. Osazení na nově provedené panty. U horní niky lze zvážit případné odstranění skleněné výplně /uvnitř niky se v důsledku kumulace vlhkosti za sklem tvoří plísň na povrchu omítek a sádrové sošky/a nechat niku otevřenou. V případě ponechání současného řešení s okenní výplní provést očištění okenního rámu od dožilých nátěrů, současnou okenici pak nahradit novou. Povrchová úprava nátěrem olejem na dřevo v bílém odstínu. Sádrová soška Panny Marie – biocidní ošetření, barevné retuše polychromní povrchové úpravy / 2% akrylátová disperze ve vodě, přírodní pigmenty, případně akvarelové barvy/
- **Terénní úpravy.** Vzhledem k plánovanému využití bezprostředního okolí kaple jako klidové zóny bude vhodné provést redukci zeleně v okolí objektu. V současné době vzrostlé náletové dřeviny těsně obklopují stavbu především z jižní a východní strany. Živý plot lemující cestu při západní straně kapličky je žádoucí zachovat, je třeba jej pouze sestříhat. Terén kolem kaple doporučujeme mírně snížit s odspádováním směrem od čelní fasády. Betonovou desku při patě čelní fasády doporučujeme odstranit, na její místo osadit nový kamenný schod (s využitím nalezeného původního bloku, který bude doplněn novým kusem stejného rozměru). K objektu vytvořit přístupový

chodníky provedený z kamenných kostek napojený na přístupovou komunikaci. Po stranách cesty umístit lavičky.

V Praze, dne 4. 10. 2023

MgA. Martin Kulhánek

MgA. Michal Vedral

6. Fotografická příloha

Obr.1 Sonda č. 1 vedle zasklené niky štítu prokazatelně listy a květ v nejstarší vrstvě (1), přetřeno světle modrou (2), velmi špatně odstranitelnou, na části římsy je v pozici druhé vrstvy sytá žlutě okrová, následuje bílá současná (3), vrstvy v minulosti odstraňovány.

Obr. 2 Nika štítu s novodobou sádrovou soškou Panny Marie a sonda č.1.

Obr. 3 Detail barevných vrstev sondy č. 1 na původní (červená, modrá, žlutá, zelená na bílém podkladě) se nachází světle modrá vrstva vrstva olejového? charakteru, špatně odstranitelná.

Obr. 4 Sonda č. 2 v nice štítu, zda byla nika původně červená nebo modrá je ještě třeba prověřit rozšířenou sondáží.

Obr. 5 Část sondy č. 3, vlevo od niky je pravděpodobně identické členění malířské výzdoby.

Obr. 6 Stratigrafie obdobná jako v případě S1, na vrstvě dekorativní malby (1) se nachází špatně odstranitelná světle modrá/okrová (2) vrstva a dále mladší, převážně bílá současná (3).

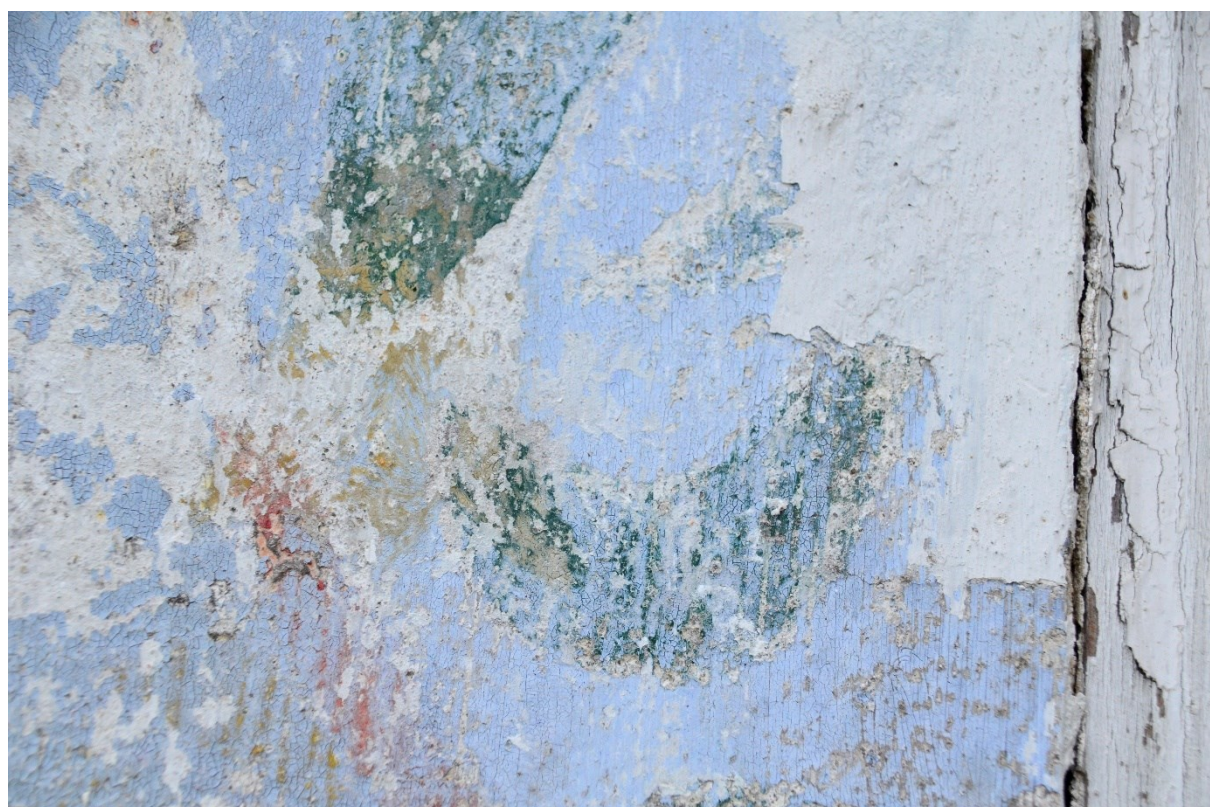
Obr. 7 Detail sondy č. 3, patrný motiv drobného květu.

Obr. 8 Sonda č. 4, na hlavici je patrné stejné schéma dekorativních rozvilin jako v ploše. Původní barevné vrstvy značně poškozené, čitelnost rozvilin je dána přítomností okrové následné vrstvy v místech kolem listů a květu.

Obr. 9 Celková situace sond č. 3 a 4.

Obr. 10 Detail barevných vrstev v horní části sondy č. 3.

Obr. 11 Sonda č. 5, přes značné poškození lze ve cviklu rozeznat motiv květu a listů.

Obr. 12 Sonda č. 6, při horní hraně niky. Stratigrafie: 1 – červená, okraj černě odlišený, 2 – šedomodrá, nanášená v několika vrstvách, 3 – tmavý žlutý okr, 4 – tmavě modrá, 5 – bílá současná. V nise je dochováno větší množství barevných vrstev než v okolních plochách.

Obr. 13 Sonda č. 7 v nice. Stratigrafie: 1 – červená (fragmenty), 2 – šedomodrá, 3 – tmavý žlutý okr (fragmenty), 4 – tmavě modrá (fragmenty), 5 – bílá současná

Obr. 14 Sonda č. 8 v nice. Stratigrafie: 1 – červená (fragmenty), 2 – šedomodrá, 3 – černá (fragmenty), 4 – tmavě modrá, 5 – bílá současná.

Obr. 15 Sonda č. 9 v nice, původní barevná vrstva v mušli i pod ní červená, okraj černě odlišený (1).

Obr. 16 Sonda č. 10 v nice.

Obr. 17 Detail sondy č. 10, původní barevná vrstva červená (1), dle kruhového tvaru ve spodní části sondy je pravděpodobná přítomnost blíže neurčeného malovaného členění.

Obr. 18 V horní části pravého pilastru byl přelepem zajištěn uvolněný fragment omítky s původní barevnou vrstvou (gáza, Tylosa MH 1000).

Obr. 19 Celková situace sond 10, 11 a 14.

Obr. 20 Detail barevných vrstev v sondě č. 11, vlevo vysprávka. V nižších partiích je stav dochování barevných vrstev horší.

Obr. 21 Sonda č. 12, sic v mnohem horším stavu, ale vrstva malby je přítomna (zde tmavě zelená linie v horní části sondy).

Obr. 22 Sonda č. 13, původní vrstvy ve špatném stavu, mladší vrstvy tvrdé, špatně odstranitelné.

Obr. 23 Celková situace sond v konše niky.

Obr. 24 Sonda č. 14.

Obr. 25 Po zavlhčení vodou je barevná dekorace čitelnější.

Obr. 26 Po zavlhčení vodou je barevná dekorace čitelnější.

Obr. 27 Po zavlhčení vodou je barevná dekorace čitelnější.

Obr. 28 Celková situace v horní části kaple.

7. Grafická příloha

7.1. Historické snímky

Obr. 29 Blíže nedatovaná fotografie. Zdroj: <https://pamatkovykatalog.cz/vyklenkova-kaplicka-krodeskovska-12844117>

Obr. 30 Historická fotografie z 50. let. Zdroj:
https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1026789

7.2. Lokalizace sond

